

J. Моровић

ЧИТАЈ КАКО ЈЕ НАПИСАНО

Поводом мојег написа „Фонетика па етимологија“ у Телеграму бр. 147, објављена су, у истом листу, четири осврта у којима се износе супротни ставови.

Уредништву листа послао сам одговор на те осврте, али он није штампан.

Ево најважнијих мисли из тог одговора.

Људи, природно, прво науче говорити, па тек онда и писати. Између говора и писања у почетку није било разлике (а не треба ни да је буде, јер графија није ништа друго, већ адекватна слика говора), али је начин писања доданије, због конзерватизма и игнорисања објективних промена у језику, постао лоше наслеђе, терет и кочница даљег развоја писмености, говор тежи супротноме — да се усаврши, упрости.

Многе језике лакше је научити усмено, тј. говорити него писати (што важи не само за странце, већ и за оне којима су ти језици матерњи), а када је реч о нашем језику, то се обоје научи истовремено (мислим на одрасле, а не на децу).

Величина и значај Вукове борбе за фонетски правопис је управо у томе — у његовој узвишеној и људској тежњи за демократизацијом и масовношћу културе, која није и не сме бити привилегија појединаца, већ је опћа, народна потреба.

Чекају и други народи свог Вука, да расчисти замршену ситуацију (Енглези нпр. имају више помоћних знакова него слова у азбуци!) и да уклони јаз и раскорак између говора и писања, између фонетике и етимологије.

Они који пишу етимолошки, не могу ни најобичније писмо сложити док не завире у речник свог рођеног језика, а када им се ко представи, морају га замолити да им сриче слова у презимену, јер има слова која се само пишу,

а не читају (као у каквој земљи дембелији) док се неки гласови бележе на више начина или помоћу два, три па и четири слова! (Ту је, можда, порекло бирократије).

У нас, Вуковом заслугом, нема таквих компликација.

Ко нам не би завидео на томе? Само онај ко не зна за боље од онога чиме се служи или је толико слеп да не запажа ни најобичније разлике међу стварима.

Можда Б. Зеленку није познат ни један народ који нам завиди на нашој фонетици, али због тога не треба „избечити очи од чуђења“ јер се и без њега можемо информисати.

Правило „Пиши како говориш, а читај како је написано“ није први формулисао наш Вук, већ пре њега немачки граматичар Аделунг, коме није пошло за руком да га оствари и да Немцима олакша писање и уштеди много чега.

А славни енглески драмски писац Б. Шо и умро је са жељом да се макар после његове смрти правопис усаврши по угледу на Вуков пример, о чему се у Енглеској у новије време опет говори.

Сличан је случај и са кинеским начином писања, чија се реформа своди на фонетику која је срж сваког језика.

Неће „остати полуинтелигентан“ онај који се служи фонетским правописом. То се пре може десити онима који не пишу како говоре, већ се играју неразумљивим шарамма као беспосличари чије је гесло: Пиши како не треба говорити, а читај како год хоћеш само не онако како је написано!

Било би занимљиво чути не само личке чобане, славонске сељаке или раднике у било којем граду, већ и многе од њих ученије људе како читајући новине нпр. Вјесник, изговарају страна имена, лична и географска, што се наводе етимолошки.

А због лоше транскрибованих страних имена не треба викати на фонетику, јер она није крива, већ они који је злоупотребљавају бавећи се послом којем нису дорасли.

Не знам шта би то ћирилица могла узети из енглеске, француске или немачке латинице, којима би пре она могла позајмити своја упрошћена слова место њихових сложених.

Што се тиче Непера, његово се презиме латиницом може написати не на два, него на десетак начина (која је само формално и привидно симбол „јединства“ модерне цивилизације), а сличан је случај и са свима другим именима.

Зашто Немац Рихард Зорге (Richard Sorge) не би могао бити и француз Ришар Сорж, и Енглец Ричард Сорџ, и Италијан Рикард(о) Сорђе?

Све је то могуће, као што би тај исти Зорге да је Хрват или Чех, према немачком изговору слова з у латиници постао — Цорге!

Дина Раска, неки у нас зову Де(ј)аном Руским, а Черчилово презиме французи читају Ширшил, Немци Хурхил

Италијани Куркил, а Хрвати Цхурцхилл само зато што га не пишу фонетски, већ га изворно преузимају из енглеског начина писања.

А шта ћемо с јапанским, кинеским, арабљанским, грчким именима? Како њих да пишемо — етимолошки или фонетски? Зашто се име јапанског града Хирошима у нашим новинама латиницом пише — Хиросхима, тј. на енглески начин? Зар је енглески правопис бољи од нашег?

Фонетски начин писања страних имена у нашим текстовима неупоредиво је бољи, природнији и оправданији, јер се она понављају, а у зависним падежима због наших наставака ови се облици у писању компликују и у изговору деформишу (нпр. Боцацациоа, Даудету, Молиереом и др. место: Бокаћа, Додеу, Молијером), а још је горе у облицима придева (Гоунодов Фауст, Схакеспеареов Краљ Леар и Мацбетх, Цамусов Странац, или Аноуилхов, римбаудовски, new-yorkski и сл. место: Гуноов. Фауст, Шекспиров краљ Лир и Макбет, Камиијев Странац, и: Анујев, рембоовски, њујоршки) које пишемо чудном комбинацијом — пола етимолошки, а пола фонетски!

За читаоце је важније и потребније да зна како се та имена (којих може бити много у једној књизи) правилно изговарају, јер их треба и записати, него како се изворно пишу.

Стога фонетском писању страних имена (личних и географских) у нашим текстовима ваља дати предност не одбацујући сасвим ни њихову етимологију, која може бити потребна у научним делима, али је у књижевности, у популарним издањима и у дневној штампи споредна и сувишна.

Један је студент тражио у београдској „Малој енциклопедији“ податке о Драгу Герваису, а други у загрепској „Енциклопедији“ о Драгу Жервеу. Нису о њему могли наћи ништа иако се он помиње у обема тим књигама. Али, ко би се сетио да је рођени Југословен Драго Жерве своје презиме писао на — француски начин!

Понеко у нас још не само страна имена, већ и друге речи пише етимолошки и чита их дословно (нпр. буффет, јазз, нетто, сплеан, цогнац, цоцтаил, цроцхет место правилног: бифе, цез, нето, сплин, коњак, коктел, кроше), па је енглеска титула „сер“ постала — млечни производ (sir), жири некога јури (jury), маникир је савет ескромним младичима (manicure), а од сижеа је постала — сујета!

Изворно писање имена туђег порекла брани и Љ. Јонке, који (у Телеграму бр. 149) вели: „Сви латинични правописи свијета служе се у том питању претежно (мој курзив) етимолошким начином, па зашто да ми једини будемо бијеле вроне? Зашто да ми Weissu или Curtiniju забрањујемо да се пишу онако како су се писали њихови очеви и дједови, па да их и против њихове воље претварамо у Вајса и Куртинија?“

По
ве
ља

Међутим, чињеница што се латинички правописи у свету не служе доследно и обавезно етимолошким начином писања страних имена, потврђује и доказује да се тај, етимолошки начин већ напушта и руши (у нас и они, а њих је све мање, који ће у латиничком тексту навести: Bruxelles, Caracas, Chicago, пишу: Женева, Каиро, Париз, онда: Гана, Куба, Чиле, а не: Гхана, Цуба, Цхиле, да не помињем: Беч, Напуљ, Праг, Рим, Солун и сл.), јер сваки народ туђа имена, као и друге речи, прилагођује свом изговору и својој графици, што је сасвим природно и разумљиво.

По
в е
љ а

А ми нећемо бити никакве беле вране због тога што већ имамо фонетски правопис и што другим народима можемо послужити као узор и путоказ како ваља ићи к савршенству.

Шаренило у писању имена латиницом (на енглески, француски, немачки, мађарски или који други начин) ствара непотребну главобољу и уноси забуну, док животна пракса тражи што једноставнија и боља решења.

У нас појединци без икакве сврхе компликују чак и своја имена и презимена правећи од њих ребусе, због чега настају и парадокси. Ако типкачица „погрешити“ па место Мауег напише Маег, Меуег или Меег (што се у свим случајевима изговара исто), окривљени може рећи да није реч о њему, већ некоме другом!

А ако неко дође у било који уред ради каква обавештења из картотеке, зар службеник који тамо ради Куртинија (односно Цуртинија) или Куција (односно Цуззија) неће тражити на слово к а не на ц? Или би морао молити да му се то презиме прво напише, да га он види, па тек онда да о њему тражи податке. Зар не би тад изгледало да је службеник недовољно писмен и неспособан да обавља тај посао?

Ми ћемо Цуртинија и Цуззија сви, логично, звати: Цуртини и Цуззи, тј. онако како и пише, а они ће се наљутити мислећи да им се ругамо, што није и не може бити наша кривња, већ је то последица таква писања.

Ако живимо у земљи коју смо изабрали за домовину, природно је да поштујемо не само њене законе, већ и њен службени језик и правопис, а кад је реч о нашим људима који своја презимена пишу на немачки, мађарски, италијански начин, тешко је рећи да ли су то потомци негдашњих досељеника Немаца, Мађара, Италијана и других. Они су Југословени, јер не само што не говоре језиком предака, већ имају и наша, југословенска, имена која пишу фонетски, а презимена понеко од њих још пише етимолошки, знацима којих нема у нашој азбуци или с удвојеним словима.

Неки су од таквих случајева настали у прошлости, при покушају освајача да наше народе национално дезоријентише и пороби. Тад је потискиван и наш језик у корист туђег (Хрвати су на тај

начин заједно са латинским језиком, добили и трећу азбуку, латиницу, која се још није прилагодила нашем говору и нема посебна слова за све наше гласове), а било је у моди и превођење наших, домаћих имена и презимена на немачки, мађарски, италијански језик (па су од Мирковића постали Фридмани, од Јуришића Штурми, од Рибичевића Фишери, затим од Величевића Нађи, од Вуковића Фаркаши, онда од Плавковића, тј. Сплаваревића Гундулићи, од Цв(иј)етића Фиори и Флорићи, као што се у презимену Ђипико крије наше старо народно име Ципке, тј. Цепке).

Кад се ко потпише нпр. Seidl (а име му је наше, рецимо: Жељко, Иван), како да га читамо: Сеидл, Сејдл, Сајдл, Седл или Зајдл? По нашем правопису могућно је само оно прво: Сеидл, јер тако и пише.

Познајем агронома који се потписује: Звонко Reizer. На питање како се презива, одговорио је: Рајзер. Зашто тако и не пише? Презиме му је, вели, немачког порекла, па га треба писати на тај начин. Али, рекох му да се у немачком Reizer не чита Рајзер, већ — Рајцер, тј. овако он не може бити Рајзер, а није ни Рајцер (за ово неће ни да чује!), већ му остаје да се презива онако како се потписује (и како пише на металној таблици на вратима): Реизер, што такође није његово презиме. Како изаћи из тога зачарана круга? Једноставно: Ако је Рајзер, нека и напише тако, свеједно којом азбуком, ћирилицом или латиницом.

Ваља, дакле, правилно, тачно изговарати страна имена, а добро је знати оба начина њихова писања, и фонетски и етимолошки, јер нам и овај други може затребати.

Ми ћемо их у свима својим текстовима (и у ћириличким и у латиничким) писати фонетски, тј. као и све остале речи којима се служимо и довољно је да само по једном, при првом помену тих имена, у загради наведемо и њихов изворни облик.

Ако треба рећи шта је од тога боље, лакше и савршене — двоумљења не може бити.

Ја чврсто верујем да ће сви народи, кад се ослободе рђавих традиција што их спутавају, бити срећнији и своју језичку и опћу културу градити на здравим темељима служећи се фонетским правописом, јер будућност припада њему.

По
в
с
а